

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Факультет педагогіки та психології
Кафедра історії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної роботи

О.А. Кузнецова

28 серпня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ
ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО ТА МУЗЕЄЗНАВСТВО

Ступінь бакалавра

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальність 032 Історія та археологія

Освітньо-професійна програма: «Історія та археологія»

2020-2021 навчальний рік

Розробник: кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії
Маринченко Г.М.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії

Протокол від «26» серпня 2020 року № 1

Завідувач кафедри (Рижева Н.О.)

«26» серпня 2020 р.

Анотація

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Спеціальні історичні дисципліни, пам'яткознавство та музеєзнавство» складена Маринченко Г.М. відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 032 Історія та археологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є система спеціальних історичних дисциплін та закономірності й особливості їх розвитку і використання в історичних дослідженнях.

Міждисциплінарні зв'язки: з історією України, всесвітньою історією, археологією, історіографією, теорією і методологією історії.

На вивчення дисципліни відводиться 180 годин / 6 кредити ECTS.

Ключові слова: *палеографія, ономастика, нумізматики, хронологія, метрологія.*

Abstract

The program of studying the normative academic discipline "Special historical disciplines, monuments and museum studies" is made by H. Marynchenko according to the educational-professional training program for bachelors of specialty 032 History and archeology.

The subject of study of the discipline is a system of special historical disciplines and patterns and features of their development and use in historical research.

Interdisciplinary links: with the history of Ukraine, world history, archeology, historiography, theory and methodology of history.

180 hours / 6 ECTS credits are allocated for studying the discipline.

Key words: *paleography, onomastics, numismatics, chronology, metrology.*

1. Опис навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 03 Гуманітарні науки	Нормативна	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – презентація за обраною темою	Спеціальність: 032 Історія та археологія	Семестр	
Загальна кількість годин – 180		1-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Ступінь: бакалавра	Лекції	
		10	10
		Практичні, семінарські	
		20	20
		Лабораторні	
		-	-
http://moodle.mdu.edu.ua/course/view.php?id=1561		Самостійна робота	
		60	60
		Вид контролю: іспит	

Мова навчання – українська

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання: 30 год. – аудиторні заняття, 60 год. – самостійна робота (30% ~ 70%).

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>заочна форма навчання</i>	
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 03 Гуманітарні науки	Нормативна	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – презентація за обраною темою	Спеціальність: 032 Історія та археологія	Семестр	
Загальна кількість годин – 180		1-й	2-й
http://moodle.mdu.edu.ua/course/view.php?id=1561	Ступінь бакалавра	Лекції	
		8	8
		Практичні, семінарські	
		2	2
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		80	80
		Вид контролю: іспит	

Мова навчання – українська

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання: 10 год. – аудиторні заняття, 80 год. – самостійна робота (10 % ~ 90%).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – створення у студентів загального уявлення про комплекс спеціальних історичних дисциплін, їх ролі та місця в системі історичної науки, розуміння предмету і завдань, які виконує кожна зі спеціальних історичних дисциплін; ознайомлення з методами і прийомами, що використовуються цими дисциплінами; усвідомлення можливостей і головних напрямів використання цих спеціальних історичних дисциплін в історичних дослідженнях.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Спеціальні історичні дисципліни», відповідно до мети є:

- навчити студентів читати й визначати походження різних рукописів, гербів, печаток;
- оволодіти способом визначення часу, міри, вимірювання грошового рахунку в різні історичні періоди вітчизняної та всесвітньої історії.
- готувати спеціалістів-учителів істориків, дослідників, краєзнавців.

Передумови для вивчення дисципліни: Програма змістовно взаємопов'язана з іншими дисциплінами навчального плану підготовки бакалаврів, і, перш за все з дисциплінами «Історія стародавнього Сходу та античності», «Археологія та давня історія України», «Теорія та практика наукових досліджень», «Філософія».

Навчальна дисципліна складається з 3-х кредитів.

Програмні результати навчання:

ПРН-1 *Здатність запам'ятовувати або відтворювати:* найважливіші факти, події та процеси історичного минулого українського народу і людства загалом; основні тенденції історичного розвитку в конкретні історичні періоди; наукову хронологію, періодизацію і характеристики основних етапів вітчизняної та всесвітньої історії; основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, категоріальний апарат з історії та археології; основні принципи і методи історичного пізнання; основні типи і види історичних джерел; необхідний фактичний матеріал для конкретного історичного дослідження; детальні знання про певний історичний період або проблему.

ПРН-2 *Здатність розуміти та інтерпретувати:* основні завдання історичної та археологічної науки; з'ясувати взаємозв'язок між історичними подіями, явищами, процесами та демонструвати змістовні думки, обґрунтовані положення і висновки про них; класифікувати історичні джерела з метою реалізації конкретних науково-дослідницьких проєктів; інтерпретувати інформацію з різноманітних джерел (археологічні артефакти, архівні документи, усні свідчення, музейні експонати, періодика, наукові праці тощо); обґрунтовувати вибір методики опрацювання речових джерел і текстів.

ПРН-11 *Дотримання певної системи цінностей:* виявляти самостійність і соціальну відповідальність, громадянські та патріотичні чесноти при виконанні функціональних обов'язків; переглядати результати власної праці та визнавати власну відповідальність за свої вчинки; практикувати дотримання етичних принципів ведення дискусій та оприлюднення результатів наукової праці; поширювати кращий досвід професійної діяльності, демонструвати гідну соціальну поведінку, дотримуватися здорового способу життя.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК-1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК-2. Здатність робити смислові узагальнення та висновки, виявляти в інформаційних даних і концептах хиби та вразливі місця, суперечності та неповноту аргументації.

ЗК-3. Готовність до пізнання нового і неперервного навчання, до опанування нових знань і стратегій/способів мислення.

ЗК-4. Здатність раціонально організувати власну діяльність та ефективно використовувати час

ЗК-6. Критичність і самокритичність мислення.

ЗК-13. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій

ЗК-15. Порівняння змісту різних текстів, пошук та узагальнення інформації з досліджуваної проблеми

ЗК-18. Інтелектуальне сумління, чесність у своїй справі та уникання симуляцій, плагіату та інших виявів недоброчесності.

ЗК-20. Здатність працювати в колективі та самостійно, виявляти ініціативу, уникати некритичного слідування авторитетам.

II. Фахові:

ФК-1. Критичне усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності

ФК-2. Критичне усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах

ФК-3. Розуміння соціальних функцій історика, можливостей використання історії та зловживання історією

ФК-5. Знання, вміння і навички опрацювання наукових та інформаційних джерел і використання інформаційно-пошукових інструментів, таких як бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи, посилання на електронні ресурси

ФК-6. Здатність виявляти та опрацьовувати належним чином джерела інформації (бібліографії, документи, етнографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти тощо) для реалізації науково-дослідних проектів

ФК-7. Знання та вміння використовувати різноманітні методи виявлення та опрацювання історичних й археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, новітні комп'ютерні технології для пошуку та обробки історичних або пов'язаних із ними даних

ФК-8. Фахові знання і професійні навички роботи з виявлення, опрацювання і охорони матеріальної та духовної культурної спадщини

ФК-13. Здатність здійснювати відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів

ФК-14. Знання правил археографічної, архівної та музейної роботи, принципів експонування артефактів і підготовки тематико-експозиційного плану

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання спеціальних історичних дисциплін.

Тема 2. Палеографія

Тема 3. Матеріали та знаряддя для письма.

Тема 4. Історична хронологія

Тема 5. Історична метрологія

Тема 6. Історична ономастика. Топоніміка

Тема 7. Геральдика. Генеалогія

Тема 8. Фалеристика. Сфрагістика

Тема 9. Нумізматика. Боністика

Тема 10. Музеєзнавство як наукова та навчальна дисципліна

Тема 11. Зародження і розвиток музеїв та музейної справи

Тема 12. Класифікація музеїв, розвиток музейництва в Україні

Тема 13. Музейні фонди та їх комплектування

Тема 14. Інвентаризація та збереження музейних фондів

Тема 15. Охорона об'єктів культурної спадщини України.

Тема 16. Науково-дослідна робота музеїв

Тема 17. Експозиційна діяльність

Тема 18. Освітньо-виховна робота музеїв

Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Загальна характеристика систем спеціальних історичних дисциплін.

Палеографія

Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання спеціальних історичних дисциплін. Об'єкт та предмет наукового пізнання спеціальних історичних дисциплін. Класифікація спеціальних історичних дисциплін. Соціальні та практичні завдання спеціальних історичних дисциплін.

Тема 2. Палеографія. Предмет і завдання палеографії. Палеографія в системі допоміжних історичних дисциплін. Виникнення й розвиток палеографії як наукової дисципліни. Основні прийоми та методи палеографічного дослідження. Історія розвитку письма. Виникнення та основні типи письма. Виникнення писемності в східних слов'ян. Перші слов'янські азбуки. Основні етапи розвитку письма. Устав, півустав, скоропис. Криптографія. В'язь. Водяні знаки - філіграні на папері закордонного й вітчизняного виробництва.

Тема 3. Матеріали та знаряддя для письма. Основні матеріали для письма. Історія використання знарядь письма. Оздоблення рукописів: оклад, палітурка. Види орнаменту. Мініатюра.

Кредит 2. Спеціальні історичні дисципліни з обліку часу та вимірювання.

Ономастика.

Тема 4. Історична хронологія. Предмет і завдання історичної хронології. Становлення й розвиток хронології як науки. Джерела історичної хронології та основні методи їх дослідження. Базові поняття історичної хронології. Поняття часу. Часові пояси, лінія дат. Календарі, побудовані на основі спостереження за місяцем. Сонячні календарі. Місячно-сонячні календарі. Календарі країн Південно-Східної Азії. Проекти єдиного всесвітнього календаря. Лік часу в східних слов'ян. Давньоруська система лічби часу. Візантійський календар на Русі. Юліанський та Григоріанський календарі в Україні. Методика проведення стародавніх дат у джерелах на сучасну систему літочислення. Хронологічні дані в джерелах з історії України. Історична хронологія національних і державних свят.

Тема 5. Історична метрологія. Предмет і завдання історичної метрології. Становлення й розвиток історичної метрології як науки. Українська метрологія. Джерела історичної метрології та основні методи й прийоми їх дослідження. Практичне використання знань з історичної метрології в дослідницькій роботі та викладанні історії в школі. Виникнення мір. Перші одиниці вимірювання. Міри довжини, площі, ваги, об'єму, рідких і сипучих тіл у феодально-роздробленій Русі. Одиниці вимірювання та оподаткування на українських землях у Польсько-Литовську та Козацьку добу. Одиниці вимірювання в XVI-XVII ст. Одиниці вимірювання у XVIII-XX ст. Становлення десяткової метричної системи мір. Система мір на українських землях, які перебували в складі інших держав. Метрологічна система в Україні у складі СРСР. Сучасна метрологічна система.

Тема 6. Історична ономастика. Топоніміка. Предмет і завдання ономастики. Виникнення й становлення ономастики як спеціальної історичної дисципліни. Принципи топоніміки. Антропоніми – носії декількох функцій. Завдання етніміки. Дескриптивний метод. Етимологічний метод. Стратиграфічний та ареальний методи. Семіотичний (формантний) метод. Етніміка. Історична антропоніміка. Топоніміка як спеціальна історична дисципліна. Основний закон топоніміки. Закономірності та особливості появи назви. Топонім як історичне джерело. Назви населених пунктів. Походження назв населених пунктів. Виникнення, зміна, заміна, зникнення назв. Заповнення топонімічних анкет.

Кредит 3. Нумізматичний комплекс спеціальних історичних дисциплін

Тема 7. Геральдика. Генеалогія. Предмет і завдання геральдики. Основні поняття й термінологія геральдики. Становлення й розвиток геральдики як допоміжної історичної дисципліни. Джерела геральдики та основні методи й способи їх вивчення. Види гербових щитів. Складові частини герба. Графічне позначення кольорів і металів у геральдиці. Геральдичні й негеральдичні фігури. Види гербів. Блазонування (правила опису) герба. Вітчизняна геральдика й гербознавство. Державна та національна символіка.

Визначення генеалогії як спеціальної історичної дисципліни, розуміння її мети й задач у дореволюційній, радянській і сучасній історичній літературі. Поява генеалогії, її роль у суспільстві на різних етапах розвитку. Міждисциплінарні зв'язки з іншими спеціальними та історичними дисциплінами. Поняття джерела в генеалогії, загальне й специфічне в порівнянні з історичним джерелом. Основні види генеалогічних джерел і проблеми їхньої класифікації. Коротка характеристика основних генеалогічних джерел офіційного походження (Государевий родословець; Оксамитова книга й інші види книг історико-генеалогічного характеру).

Тема 8. Фалеристика. Сфрагістика. Предмет і завдання фалеристики. Виникнення й становлення фалеристики як допоміжної історичної дисципліни. Сучасний стан української фалеристики. Джерела фалеристики, основні методи їх дослідження. Нагороди та нагородні системи. Перші нагородні знаки та їх еволюція. Ордени. Вітчизняні нагороди та нагородні системи. Українські національні нагороди.

Предмет і завдання сфрагістики. Джерела сфрагістики та основні методи й способи їх вивчення. Виникнення та розвиток сфрагістики як наукової дисципліни. Українська сфрагістика. Виникнення та еволюція печатки. Класифікація печаток. Печатка як історичне джерело. Сфрагістичний аналіз. Використання матеріалів і знань зі сфрагістики на уроках і в позакласній роботі вчителя історії.

Тема 9. НумізMATика. Боністика. Предмет і завдання нумізMATики. Виникнення монет і грошового обігу. Виникнення й становлення нумізMATики як історичної дисципліни. НумізMATична термінологія. Джерела нумізMATики та основні методи їх дослідження. Монети як історичне джерело. Історичний аналіз нумізMATичного матеріалу та його використання в історичній науці, у навчальному процесі та позакласній роботі вчителя історії в школі.

Предмет і завдання боністики. Джерела боністики. Виникнення й розвиток боністики як спеціальної історичної дисципліни. Боністичний аналіз. Основні прийоми й методи боністичного дослідження. Періодизація грошового обігу в Західній Європі. Монети та грошовий обіг на Україні. Власна монета й гроші в Україні.

Кредит 4. Теоретичні основи музеєзнавства.

Тема 10. Музеєзнавство як наукова та навчальна дисципліна. Об'єкт, предмет і метод музеєзнавчої науки. Базові поняття музеєзнавства. Структура музеєзнавчої науки. Роль і соціальні функції музею. Проблематика сучасного музеєзнавства. Музеєзнавство в системі наук. Напрямки науково-дослідницької діяльності музею.

Тема 11. Зародження і розвиток музеїв та музейної справи. Домузейне збиральництво у первісному суспільстві, давньому Єгипті і Китаї, Греції та Римі. Колекціонування та виникнення музеїв. Музей у XVII ст. і в епоху Просвітництва. Музейна справа у кінці XVIII – першій половині XIX ст. Музейна справа у другій половині XIX – на початку XX ст. Музейна справа у 1918-1945 рр. Музейна справа у другій половині XX – на початку XXI ст.

Тема 12. Класифікація музеїв, розвиток музейництва в Україні. Типи і профілі музеїв. Музеї історичного профілю. Краєзнавчі музеї. Меморіальні музеї. Музеї природничо-історичного профілю. Музеї інших профілів. Музеї на громадських засадах. Виникнення перших музеїв на території сучасної України. Розвиток вітчизняного музеєзнавства та музейної справи у 90-х рр. XX ст. Музейна мережа України.

Кредит 5. Музейні фонди та збереження історичних пам'яток

Тема 13. Музейні фонди та їх комплектування. Музейне зібрання, музейні фонди, музейна колекція. Поняття музейної колекції. Типи музейних колекцій. Склад фондів музею за значенням та юридичним становищем. Структура фондів музею. Методика вивчення музейних предметів. Організація роботи з комплектування фондів музеїв. Поняття «комплектування фондів». Юридична охорона музейних фондів та її суть. Значення комплектування музейних фондів і його організація. Наукове визначення пам'яток, їх категорії. Роль обліку і зберігання музейних колекцій

Тема 14. Інвентаризація та збереження музейних фондів. Первинний облік, інвентаризація та каталогізація. Науково-довідковий апарат сучасних музеїв. Зберігання

музейних колекцій, значення і сучасна організація. Поняття «режим зберігання фондів» і його складові. Температурно-вологісний режим. Повітряний режим в музеї. Світловий режим у музеї. Біологічний режим в музейних приміщеннях. Система зберігання музейних фондів.

Тема 15. Охорона об'єктів культурної спадщини України. Система державного обліку музейних фондів. Положення про Музейний фонд України. Інструкції з організації обліку музейних предметів.

Кредит 6. Основні напрями роботи музеїв

Тема 16. Науково-дослідна робота музеїв. Завдання науково-дослідної роботи музеїв. Організація науково-дослідної роботи в музеях. План науково-дослідної роботи музею, затверджений вченою радою. Розвідки, експедиції, відрядження, архівні дослідження. Результати НДР – виставки, розділи експозицій, каталоги, методичні розробки екскурсій, науковий опис цінних експонатів, статті, монографії. Видавнича діяльність музеїв як різновид наукової діяльності (підготовка і видання монографій, збірників, наукових праць, каталогів, альбомів, путівників, буклетів)

Тема 17. Експозиційна діяльність. Екскурсійно-виставкова діяльність музеїв. Музейна екскурсія як складова частина програми екскурсійного обслуговування. Особливості проведення екскурсій в музеях. Основні методичні прийоми проведення музейних екскурсій

Тема 18. Освітньо-виховна робота музеїв. Музейна педагогіка як наукова дисципліна. Музейна комунікація та проблема її ефективності. Освіта в контексті музейної експозиції. Нові технології у музейній педагогіці. Інші види і форми навчально-виховної роботи. Проблема освітньої специфіки музею. Цільова музейно-педагогічна програма

3. Структура навчальної дисципліни
Денна форма навчання 1 семестр

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усь о-го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
<i>Кредит 1. Загальна характеристика систем спеціальних історичних дисциплін. Палеографія.</i>						
Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання спеціальних історичних дисциплін.	10	2	2			6
Тема 2. Палеографія.	10	2	2			6
Тема 3. Матеріали та знаряддя для письма.	10		2			8
Усього:	30	4	6			20
<i>Кредит 2. Спеціальні історичні дисципліни з обліку часу та вимірювання. Ономастика</i>						
Тема 4. Історична хронологія	10	2	2			6
Тема 5. Історична метрологія	10	2	2			6
Тема 6. Історична ономастика. Топоніміка	10		2			8
Усього:	30	4	6			20
<i>Кредит 3. Нумізматичний комплекс спеціальних історичних дисциплін</i>						
Тема 7. Геральдика. Генеалогія	10	2	4			4
Тема 8. Фалеристика. Сфрагістика	10		2			8
Тема 9. Нумізматика. Боністика	10		2			8
Усього:	30	2	8			20
Усього годин за курс	90	10	20			60

Заочна форма навчання 1 семестр

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усь о-го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
<i>Кредит 1. Загальна характеристика систем спеціальних історичних дисциплін. Палеографія</i>						
Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання спеціальних історичних дисциплін.	10	2				8
Тема 2. Палеографія.	10	2				8
Тема 3. Матеріали та знаряддя для письма.	10					10
Усього:	30	4	0			26
<i>Кредит 2. Спеціальні історичні дисципліни з обліку часу та вимірювання. Ономастика</i>						
Тема 4. Історична хронологія	10	2				8
Тема 5. Історична метрологія	10					10
Тема 6. Історична ономастика. Топоніміка	10					10
Усього:	30	2	0			28
<i>Кредит 3. Нумізматичний комплекс спеціальних історичних дисциплін</i>						
Тема 7. Геральдика. Генеалогія	10	2	2			6
Тема 8. Фалеристика. Сфрагістика	10					10
Тема 9. Нумізматика. Боністика	10					10
Усього:	30	2	2			26
Усього годин за курс	90	8	2			80

Денна форма навчання 2 семестр

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усь о-го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
<i>Кредит 4. Теоретичні основи музеєзнавства.</i>						
Тема 10. Музеєзнавство як наукова та навчальна дисципліна	10	2	2			6
Тема 11. Зародження і розвиток музеїв та музейної справи	10	2	2			6
Тема 12. Класифікація музеїв, розвиток музейництва в Україні.	10		2			8
Усього:	30	4	6			20
<i>Кредит 5. Музейні фонди та збереження історичних пам'яток</i>						
Тема 13. Музейні фонди та їх комплектування	10	2	2			6
Тема 14. Інвентаризація та збереження музейних фондів	10	2	2			6
Тема 15. Охорона об'єктів культурної спадщини України.	10		2			8
Усього:	30	4	6			20
<i>Кредит 6. Основні напрями роботи музеїв</i>						
Тема 16. Науково-дослідна робота музеїв	10	2	2			6
Тема 17. Експозиційна діяльність	10		2			8
Тема 18. Освітньо-виховна робота музеїв	10		4			6
Усього:	30	2	8			20
Усього годин за курс	90	10	20			60

Заочна форма навчання 2 семестр

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усь о-го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
<i>Кредит 4. Теоретичні основи музеєзнавства.</i>						
Тема 10. Музеєзнавство як наукова та навчальна дисципліна	10	2				8
Тема 11. Зародження і розвиток музеїв та музейної справи	10	2				8
Тема 12. Класифікація музеїв, розвиток музейництва в Україні.	10					10
Усього:	30	4	0			26
<i>Кредит 6. Музейні фонди та збереження історичних пам'яток</i>						
Тема 13. Музейні фонди та їх комплектування	10	2				8
Тема 14. Інвентаризація та збереження музейних фондів	10					10
Тема 15. Охорона об'єктів культурної спадщини України.	10					10
Усього:	30	2	0			28
<i>Кредит 6. Основні напрями роботи музеїв</i>						
Тема 16. Науково-дослідна робота музеїв	10	2				8
Тема 17. Експозиційна діяльність	10					10
Тема 18. Освітньо-виховна робота музеїв	10		2			8
Усього:	30	2	2			26
Усього годин за курс	90	8	2			80

4. Теми лекційних занять
Денна форма навчання 1 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 1 Загальна характеристика систем спеціальних історичних дисциплін. Палеографія</i>		
1	Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання спеціальних історичних дисциплін.	2
2	Тема 2. Палеографія.	2
<i>Кредит 2 Спеціальні історичні дисципліни з обліку часу та вимірювання. Ономастика</i>		
3	Тема 4. Історична хронологія	2
4	Тема 5. Історична метрологія	2
<i>Кредит 3 Нумізматичний комплекс спеціальних історичних дисциплін</i>		
5	Тема 7. Геральдика. Генеалогія	2
Усього:		10

Заочна форма навчання 1 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 1 Загальна характеристика систем спеціальних історичних дисциплін. Палеографія</i>		
1	Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання спеціальних історичних дисциплін.	2
2	Тема 2. Палеографія.	2
<i>Кредит 2 Спеціальні історичні дисципліни з обліку часу та вимірювання. Ономастика</i>		
3	Тема 4. Історична хронологія	2
<i>Кредит 3 Нумізматичний комплекс спеціальних історичних дисциплін</i>		
4	Тема 7. Геральдика. Генеалогія	2
Усього:		8

Денна форма навчання 2 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 4. Теоретичні основи музеєзнавства.</i>		
1	Тема 10. Музеєзнавство як наукова та навчальна дисципліна	2
2	Тема 11. Зародження і розвиток музеїв та музейної справи	2
<i>Кредит 5. Музейні фонди та збереження історичних пам'яток</i>		
3	Тема 13. Музейні фонди та їх комплектування	2
4	Тема 14. Інвентаризація та збереження музейних фондів	2
<i>Кредит 6. Основні напрями роботи музеїв</i>		
5	Тема 16. Науково-дослідна робота музеїв	2
Усього:		10

Заочна форма навчання 2 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 4. Теоретичні основи музеєзнавства.</i>		
1	Тема 10. Музеєзнавство як наукова та навчальна дисципліна	2
2	Тема 11. Зародження і розвиток музеїв та музейної справи	2
<i>Кредит 5. Музейні фонди та збереження історичних пам'яток</i>		
3	Тема 13. Музейні фонди та їх комплектування	2
<i>Кредит 6. Основні напрями роботи музеїв</i>		
4	Тема 16. Науково-дослідна робота музеїв	2
Усього:		10

5. Теми практичних занять
Денна форма навчання 1 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 1 Загальна характеристика систем спеціальних історичних дисциплін. Палеографія</i>		
1	Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання спеціальних історичних дисциплін.	2
2	Тема 2. Палеографія.	2
3	Тема 3. Матеріали та знаряддя для письма.	2
<i>Кредит 2 Спеціальні історичні дисципліни з обліку часу та вимірювання. Ономастика</i>		
4	Тема 4. Історична хронологія	2
5	Тема 5. Історична метрологія	2
6	Тема 6. Історична ономастика. Топоніміка	2
<i>Кредит 3 Нумізматичний комплекс спеціальних історичних дисциплін</i>		
7	Тема 7. Геральдика. Генеалогія	4
8	Тема 8. Фалеристика. Сфрагістика	2
9	Тема 9. Нумізматика. Боністика	2
Усього:		20

Заочна форма навчання 1 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 3 Нумізматичний комплекс спеціальних історичних дисциплін</i>		
1	Тема 7. Геральдика. Генеалогія	2
Усього:		2

Денна форма навчання 2 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 4. Теоретичні основи музеєзнавства.</i>		
1	Тема 10. Музеєзнавство як наукова та навчальна дисципліна	2
2	Тема 11. Зародження і розвиток музеїв та музейної справи	2
3	Тема 12. Класифікація музеїв, розвиток музейництва в Україні.	2
<i>Кредит 5. Музейні фонди та збереження історичних пам'яток</i>		
4	Тема 13. Музейні фонди та їх комплектування	2
5	Тема 14. Інвентаризація та збереження музейних фондів	2
6	Тема 15. Охорона об'єктів культурної спадщини України.	2
<i>Кредит 6. Основні напрями роботи музеїв</i>		
7	Тема 16. Науково-дослідна робота музеїв	2
8	Тема 17. Експозиційна діяльність	2
9	Тема 18. Освітньо-виховна робота музеїв	4
Усього:		20

Заочна форма навчання 2 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 6. Основні напрями роботи музеїв</i>		
1	Тема 18. Освітньо-виховна робота музеїв	2
Усього:		2

6. Лабораторні заняття

Робочим планом не передбачено

7. Самостійна робота
Денна форма навчання 1 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 1 Загальна характеристика систем спеціальних історичних дисциплін. Палеографія</i>		
1	Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання спеціальних історичних дисциплін.	6
2	Тема 2. Палеографія.	6
3	Тема 3. Матеріали та знаряддя для письма.	8
<i>Кредит 2 Спеціальні історичні дисципліни з обліку часу та вимірювання. Ономастика</i>		
4	Тема 4. Історична хронологія	6
5	Тема 5. Історична метрологія	6
6	Тема 6. Історична ономастика. Топоніміка	8
<i>Кредит 3 Нумізматичний комплекс спеціальних історичних дисциплін</i>		
7	Тема 7. Геральдика. Генеалогія	4
8	Тема 8. Фалеристика. Сфрагістика	8
9	Тема 9. Нумізматика. Боністика	8
Усього:		60

Заочна форма навчання 1 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 1 Загальна характеристика систем спеціальних історичних дисциплін. Палеографія</i>		
1	Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання спеціальних історичних дисциплін.	8
2	Тема 2. Палеографія.	8
3	Тема 3. Матеріали та знаряддя для письма.	10
<i>Кредит 2 Спеціальні історичні дисципліни з обліку часу та вимірювання. Ономастика</i>		
4	Тема 4. Історична хронологія	8
5	Тема 5. Історична метрологія	8
6	Тема 6. Історична ономастика. Топоніміка	10
<i>Кредит 3 Нумізматичний комплекс спеціальних історичних дисциплін</i>		
7	Тема 7. Геральдика. Генеалогія	6
8	Тема 8. Фалеристика. Сфрагістика	10
9	Тема 9. Нумізматика. Боністика	10
Усього:		80

Денна форма навчання 2 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 4. Теоретичні основи музеєзнавства.</i>		
1	Тема 10. Музеєзнавство як наукова та навчальна дисципліна	6
2	Тема 11. Зародження і розвиток музеїв та музейної справи	6
3	Тема 12. Класифікація музеїв, розвиток музейництва в Україні.	8
<i>Кредит 5. Музейні фонди та збереження історичних пам'яток</i>		
4	Тема 13. Музейні фонди та їх комплектування	6
5	Тема 14. Інвентаризація та збереження музейних фондів	6
6	Тема 15. Охорона об'єктів культурної спадщини України.	8
<i>Кредит 6. Основні напрями роботи музеїв</i>		
7	Тема 16. Науково-дослідна робота музеїв	6
8	Тема 17. Експозиційна діяльність	8
9	Тема 18. Освітньо-виховна робота музеїв	6
Усього:		60

Заочна форма навчання 2 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 4. Теоретичні основи музеєзнавства.</i>		
1	Тема 10. Музеєзнавство як наукова та навчальна дисципліна	8
2	Тема 11. Зародження і розвиток музеїв та музейної справи	8
3	Тема 12. Класифікація музеїв, розвиток музейництва в Україні.	10
<i>Кредит 5. Музейні фонди та збереження історичних пам'яток</i>		
4	Тема 13. Музейні фонди та їх комплектування	8
5	Тема 14. Інвентаризація та збереження музейних фондів	10
6	Тема 15. Охорона об'єктів культурної спадщини України.	10
<i>Кредит 6. Основні напрями роботи музеїв</i>		
7	Тема 16. Науково-дослідна робота музеїв	8
8	Тема 17. Експозиційна діяльність	10
9	Тема 18. Освітньо-виховна робота музеїв	8
Усього:		80

8. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання складається з двох напрямів :

I – підготовка та захист контрольної роботи (для студентів ЗФН);

II – підготовка доповіді з висвітленням проблем (для студентів ДФН).

9. Форми роботи та критерії оцінювання

Зміст курсу поділений на 6 кредитів. Кожний кредит включає в себе лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу.

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка ECTS	Сума балів	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Критерії оцінювання відповідей на студентів на практичних заняттях

Враховується:

1. рівень осмислення навчального матеріалу;
2. рівень сформованості аналітичних умінь і концептуальних підходів;
3. повнота розкриття питання, логіка викладу, культура мовлення;
4. використання додаткової літератури;
5. порівняння, зв'язок із практикою, висновки.

Бали	Критерії оцінювання
"Відмінно" – 5	Досконале знання та розуміння понятійного апарату з тієї чи іншої теми, вільне оперування різноманітними класифікаціями. Відповідь на поставлені питання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями. Викладений матеріал має доказовий, логічний і послідовний характер. Студент володіє способами концентрованого викладу матеріалу. Демонструє творче застосування знань при переформатуванні запитання. У відповіді майже не трапляються мовленнєві помилки.
"Добре" – 4	Відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Понятійна основа базується на обраній класифікації. Відповідь структурована, проте наявні окремі помилки у послідовності викладу. Недостатньо вираженою та аргументованою є доказова база. Студент вільно оперує знаннями, може застосовувати їх у новій навчальній ситуації. У відповіді трапляються окремі мовленнєві помилки.
"Задовільно" – 3	Відповідь неповна, фрагментарна. Знання мають недостатньо стійкий та послідовний характер. Вони застосовуються переважно для виконання завдань репродуктивного характеру. У відповідях відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь має формальний характер, відсутня чіткість, структурованість. Студент використовує лише окремі знання у новій навчальній ситуації. У відповіді наявні фактичні та мовленнєві помилки.
"Незадовільно" – 2	Студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі висловлювання (судження). Наявні грубі фактичні та мовленнєві помилки.

Розподіл балів, які отримують студенти

Кількість балів у кінці семестру повинна складати від 150 до 300 балів (за 3 кредити), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 3 крд.

Поточне оцінювання та самостійна робота									КР	Накопичувальні бали/сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	100	300/100
25	25	25	25	25	25	25	25	25		

Кількість балів у кінці семестру повинна складати від 150 до 300 балів (за 3 кредити), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 3 крд.

Поточне оцінювання та самостійна робота									КР	Накопичувальні бали/сума
T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18	100	300/100
25	25	25	25	25	25	25	25	25		

Коефіцієнт для іспиту – 0,6. Іспит оцінюється в 40 б.

9. Засоби діагностики

Діагностика і контроль засвоєння програмного матеріалу здійснюється за кредитно-трансферною системою. Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: поточний контроль (письмові роботи – реферати, контрольні) і підсумковий контроль (іспит).

- поточний контроль за роботою та рівнем знань та вмій через усне та письмове опитування;
- письмові контрольні та самостійні роботи;
- тестові завдання;
- співбесіди на консультаціях.

10. Методи навчання

Усний виклад матеріалу, наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, порівняльний аналіз; ілюстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки).

11. Рекомендована література

Базова

- Бондаренко Г. Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни. - Луцьк : ДУ імені Лесі Українки, 1997.
- Бурков В. Фалеристика: Учебное пособие. - Л., 1985.
- Введение в специальные исторические дисциплины. - М., 1990.
- Введенський А.О., Дядиченко В.А., Стрельський В.І. Допоміжні історичні дисципліни: Навч. посібник. - К., 1963.
- Вспомогательные исторические дисциплины: Историография и теория. - К., 1988.
- Ермолаев И. Историческая хронология. - М., 1967.
- Зайцев Б.П., Куделко С.М., Посохов С.И. Материалы к практическим занятиям по исторической хронологии. Методические указания. - Харьков, 1992.

8. Каменцева Е., Устюгов А. Русская метрология. - М., 1975.
9. Каменцева Е.И. Хронология. - М., 1967.
10. Кісь Я.П. Палеографія: Навч. посібник. - Львів, 1975.
11. Лакиер А.Б. Руская геральдика. - М., 1990.
12. Леонтьева Г.А., Шорин П.А., Кобрин В.Б. Вспомогательные исторические дисциплины. - М.: Владос, 2003.
13. Пронштейн А.П. Использование вспомогательных исторических дисциплин при работе над историческими источниками. - М., 1972.
14. Пронштейн А.П., Кияшко В.Я. Вспомогательные исторические дисциплины: Учеб. пособие. - М., 1973.
15. Пронштейн А.П., Кияшко В.Я. Хронология. - М., 1981.
16. Рейсер С.А. Палеография и текстология нового времени. - М., 1970.
17. Сокирко О.Г. Українська кирилична палеографія XI - ХУІІІ ст.: навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей. - Київ : Видавець Олег Філюк - «КНТ», 2016.
18. Специальные исторические дисциплины. - К., 1992.
19. Тхоржевский Р.И. Отечественная бонистика. - К., 1998.
20. Цыбульский В. Календари и хронология стран мира. - М., 1982.
21. Рутинский М.И., Стецюк О.В. Музеезнавство: навчальний посібник. - К.: Знання, 2008.
22. Свенціцький І. Про музеї та музейництво. Нариси і замітки / Іларіон Свенціцький. - Львів: НМЛ, 1920. - 79 с. - [Електронний ресурс]. - Електронна бібліотека «Культура України». - Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=69915>.
23. Федорченко В., Костюкова М., Дьорова Т., Олексійко М. Історія екскурсійної діяльності в Україні / В. Федорченко, М. Костюкова, Т. Дьорова, М. Олексійко. - К.: Кондор, 2004. - 164 с.
24. Якубовський В.І. Музеезнавство. - Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2010. - 352

Допоміжна

1. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини // Пам'ятки України. - 1998. - 1.
2. Александров П. Українська монета: історія і сучасність // Старожитності. - 1994. - Число 3-4, 5-6.
3. Бикарман З. Хронология древнего мира. - М., 1976.
4. Варшавчик М.А. Вопросы логики исторического исследования и исторический источник // Вопросы истории. - 1968. - № 10.
5. Велесова книга. - К., 1990
6. Вопросы собирания, учета, хранения и использования документальных памятников истории и культуры. - М., 1982.
7. Вспомогательные исторические дисциплины. Хронология: Рек. указ. лит. / Сост.: Б.П. Зайцев, Ю.Г. Шевченко. - Харьков, 1984.
8. Гавриленко В.О. Українська сфрагістика: Питання предмета та історіографії. - К., 1977.
9. Герби и флаги стран мира. - М., 1957
10. Гречило А. Земельна геральдика // Пам'ятки України. - 1991. - № 3.
11. Джерелознавство історії України: Довідник. - К., 1998.
12. Драчук В. Рассказывает геральдика. - М., 1977.
13. Драчук В.С. Таємниці геральдики. - М., 1974.
14. Дружинин Н.М. К вопросу о подборе и обработке исторических источников // Источниковедение отечественной истории. - М., 1983. - Вып. 1.
15. Дьяченко А.Г., Зайцев Б.П., Михеев В.К. Нумизматические памятники Белгородской и Харьковской областей. - Белгород, 1990.
16. Дьячков А.Н., Узденников В.В. Монеты России и СССР: Определитель. - М., 1978.
17. Енциклопедія українознавства. - Львів : Молоде життя, 1994.

18. Жуковская Л.П. Развитие славянорусской палеографии (в дореволюционной России и СССР). - М., 1963.
19. Зварич В.В. Нумізматичний словник. - Львів, 1993.
20. Иванов Г.М. Исторический источник и историческое познание (Методологические аспекты). - Томск, 1973.
21. Исторические дисциплины: Краткий библиографический справочник- указатель. - К., 1990.
22. Истрин В.А. Возникновение и развитие письма.- М., 1965
23. Казаманова Л.Н. Введение в античную нумизматику. - М., 1969.
24. Карский Е. Славянская кирилловская палеография.- М., 1979.
25. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. - М., 1987.
26. Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. - К., 1971.
27. Котляр М.Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV - XVII ст. К., 1981.
28. Котляр М.Ф. Шукачі та дослідники скарбів. - К., 1971.
29. Лакиер А. Русская геральдика. - М., 1990.
30. Лукомский В., Модзольский В. Малороссийский гербовник. - К., 1993.
31. Мацюк О.Я. Папір та філіграні на українських землях (XVI - поч. XX ст.). К., 1992.
32. Мурзаев З.М. География в названиях. - М., 1979.
33. Принципы топонимики. - М., 1964.
34. Пронштейн А.П. Методика исторического исследования. - Ростов н/Д., 1971.
35. Румянцева В. Історія карбована в гербах. -К., 1987
36. Румянцева В. Эмблемы земель и городов Левобережной Украины периода феодализма. - К., 1986.
37. Свешніков І.К. Звенигородські грамоти // Дзвін. - 1992.-№ 6.
38. Семар Г.М. Среди монет. - М., 1990.
39. Семешников С. История календаря и хронология. - М., 1977.
40. Сергійчук В. Національна символіка України. - К., 1992.
41. Сохань П. Археографічна робота в Україні: проблеми і перспективи // Вісник Академії наук УРСР. - 1993. - № 6.
42. Спеціальні історичні дисципліни. Зведений бібліогр. довідник-покажчик: Нумізматика, сфрагістика. - К., 1997. - Число 2.
43. Старцев П.А. О китайском календаре // Историко-астрономические исследования. - 1975. - Вып. 12.
44. Стрельский В., Титаренко П. Історія календаря и хронології. - М., 1975.
45. Суперанская А.В. Имя через века и страны. - М., 1990.
46. Сухомлин Т.Д. Питання антропоніміки в Українській мові: Навч. посібник. - Дніпропетровськ, 1975.
47. Титаренко П. Історія календаря в Росії й на Україні в зв'язку з загальною історією календарів. - К., 1972.
48. Фарсобин В.В. Источниковедение и его метод. - М., 1983.
49. Фенглер Х., Гироу Г., Унгер В. Словарь нумизмата. - М., 1993.
50. Хренов Л., Голуб И. Время и календарь. - М., 1989.
51. Хронологический справочник (XIX-XX века).-М., 1984
52. Худаш М.Л. З історії української антропоніміки. - К., 1977.
53. Шевченко Ф.П. Археографія у зв'язках із спеціальними історичними дисциплінами // Укр. археографія: сучасний стан та перспективи розвитку. - К., 1988.

12. Інформаційні ресурси

1. <https://classroom.google.com/c/MTY0OTQ1MDk0NTY4?cjc=7js6vnu>
2. <http://heraldy.com.ua/>
3. <http://uht.org.ua>
4. <http://www.museum-ukraine.org.ua>
5. <http://supercook.ru/spr-01-mus.html>